

Översikter och meddelanden

Riksdagsvalet i Finland 1991

Inledning

Riksdagsvalet den 17 mars 1991 kan betecknas som exceptionellt i åtminstone två avseenden. Valresultatet innebar, för det första, ovanligt stora och entydiga förskjutningar i partiernas styrkeförhållanden. Speciellt ifråga om de största partierna brukar riksdagsvalen i Finland innebära måttliga förskjutningar snarare än radikala omvälvningar i partikartan. I detta avseende kan det senaste valet betecknas som undantaget som bekräftar regeln. För det andra innebar valresultatet ett svidande nederlag för regeringspartierna och en stor triumf för oppositionspartierna. Det röd-blå samarbetet mellan det borgerliga samlingspartiet (SAML) och socialdemokraterna (SDP) som inleddes efter det föregående riksdagsvalet 1987 fick sin dödsdom. Båda partierna led kännbara förluster och SDP förlorade sin ställning som landets största parti. Centern (C), tidigare centerpartiet, blev valets stora segrare och landets största parti.

Valresultatet påverkade i högsta grad konstellationerna inför regeringsbildningen. SDP beslöt snabbt att gå i opposition, en för det "statsbärande" partiet mycket ovanlig position. För första gången på tjugofem år fick Finland en borgerlig majoritetsregering. I det följande skall vi analysera valresultatet och regeringsförhandlingarna som utmynnade i att Esko Aho (C) regering utnämndes i april 1991.

Valresultatet

Tabell 1 sammanfattar de huvudsakliga förändringarna i jämförelse med det föregående riksdagsvalet 1987. Den visar med all önskvärd tydlighet omfattningen av regeringspartiernas nederlag. De två stora regeringspartierna – SAML och SDP – gjorde båda ett mycket dåligt val. Det tredje regeringspartiet, svenska folkpartiet (SFP), behöll däremot i stort sett sina positioner. Regeringspartiernas understöd minskade med 236.000 röster vilket innebar en minskning med 5,6 % av de avgivna rösterna och 22 förlorade mandat. Väljarnas dom över

den röd-blå regeringen, dess sammansättning och politik, var alltså lika entydig som stark. Oppositionspartierna förmådde emellertid utöka sin röstmängd med endast drygt 80.000 röster. Förklaringen härtill är att vänsterförbundet (VF) gjorde ett dåligt val, speciellt i termer av erhållna röster.

I och med att både SDP och VF led ett valnederlag stärktes det borgerliga blocket märkbart. I den nya riksdagen förfogar det socialistiska blocket över endast 67 mandat, dvs exakt det antal som krävs för kvalificerad minoritet varmed bl a lagförslag kan röstas vilande. Det socialistiska blocket är därmed mindre, och det borgerliga större, än någonsin i det efterkrigstida Finland. Endast två gånger tidigare under efterkrigstiden har det socialistiska blocket förlorat flera mandat än i årets val. I valet 1962 förlorade det fjorton mandat och i valet 1970 femton mandat. Båda förlusterna ägde emellertid rum i ett läge där de socialistiska partierna i föregående val hade uppnått egen majoritet i riksdagen. I de fyra senaste riksdagsvalen har det socialistiska blocket kontinuerligt förlorat tre till nio mandat. Sedan valet 1975, då det socialistiska blocket ännu erhöll 94 platser, har 27 mandat gått förlorade. Finland blir m a o systematiskt allt borgerligare.

Tabell 1. Riksdagsvalet 1991; allmänna förskjutningar i jämförelse med valet 1987

	Andel röster (%)	Antal röster (1.000)	Mandat
<i>Regerings- partierna</i>	-5,6	-236	-22
<i>Oppositions- partierna</i>	+5,6	+ 81	+22
<i>Socialistiska blocket</i>	-5,6	-211	- 9
<i>Borgerliga blocket</i>	+5,6	+ 56	+ 9

Röstfördelningen

De partivisa förändringarna rörande röstfördelningen och röstmängden har sammanställts i *Tabell 2*. För SDP innebar årets val den andra brakförlusten i följd. Redan 1987 förlorade partiet ca 100.000 röster, nu blev saldot nästan detsamma. I de två senaste riksdagsvalen har alltså SDP förlorat ca 200.000 röster! I årets val fick partiet endast 22,1 % av de avgivna rösterna. Endast en gång under hela sin existens har partiet gjort ett sämre resultat. I valet 1962 erhöll partiet endast 19,5 % av rösterna som följd av att det då var starkt internt splittrat. Redan i det följande valet, 1966, tog SDP emellertid revansch med besked. Partiet noterades för sin efterkrigstida toppnotering med 27,2 % av rösterna. Valen 1962 och 1991 utgör alltså de enda riksdagsval i vilka SDP inte erhölet den största andelen röster. I 1958 års val uppnådde visserligen det demokratiska förbundet för Finlands folk (DFFF) – nuvarande vänsterförbundet (VF) – exakt samma röstandel som SDP (23,2 %).

Oberoende av enligt vilka mått riksdagsvalet 1991 analyseras är SAML den största förloraren. Partiets röstandel minskade med nästan fyra procentenheter och partiet förlorade ca 140.000 röster. Ett sämre riksdagsval gjorde SAML senast år 1975. Väljarna bestrafade partiet hårt och snabbt för dess fyraåriga regeringssamarbete med SDP. Efter valet 1987 lyckades SAML

äntligen komma i regeringsställning efter att – av varierande orsaker – ha hållits i opposition sedan 1966. Av allt att döma förmådde SAML inte uppfylla de stora förväntningar som väljarna ställde på partiet i regeringsställning. Resultatet blev en förödmjukande brakförlust för partiet, dess ledning och icke minst personligen för dess dåvarande ordförande Ilkka Suominen.

Valets tveklöst största segrare blev *centern*. Partiet erhölet nästan en fjärdedel av rösterna, dvs mer än någonsin sedan 1930. Därmed ökade partiet sin röstandel med drygt sju procentenheter och erhölet 33 % mera röster, dvs nästan 170.000, än i föregående riksdagsval. Efter fyra år i position blev centern nu landets klart största parti. En dylik jordskredsseger bör betecknas som exceptionell i finska förhållanden, speciellt under "normala" förhållanden. För de stora partiernas del måste vi gå till 1966 års val – vänsterns triumftåg – för att finna en motsvarighet. Då lyckades det pånytt enade SDP uppnå en seger, i relation till dess rekorddåliga valresultat 1962, av samma storleksklass som centern nu.

I riksdagsvalet 1987 var yttervästern inte enbart ideologiskt utan även valtekniskt splittrat. I årets val ställde den upp under den gemensamma och nya devisen *vänsterförbundet*. Detta kunde dock inte hindra partiet från att göra sitt sämsta riksdagsval under efterkrigstiden. Partiet förlorade 30 % av sitt röstunderlag, dvs nästan 120.000 röster, jämfört med föregående val. VF behöll dock positionen som det fjärde största partiet i Finland. Bl a med tanke på omvälvningarna i Östeuropa och Sovjet framstår partiets tillbakagång trots allt som relativt måttlig.

Det nästan ständiga regeringspartiet SFP lyckades i stort sett behålla sina positioner i årets val. Partiet förlorade några tusen röster, men förmådde å andra sidan något utöka sin andel av rösterna. Speciellt i relation till de brakförluster som drabbade de två övriga regeringspartierna framstår SFP:s valresultat som en framgång. Detta förklaras i hög grad av att partiets väljarkår sedan gammalt är mycket trogen sitt parti, nästan oberoende av partiets göranden och låtanden.

Vid regeringsbildningen 1987 inkluderades även det populistiska landsbygdspartiet, FLP, i det rödblå samarbetet. Det här var emellertid en mindre överraskning än 1983 då denna Veikko Vennamos skapelse för första gången plötsligt befann sig i regeringsställning. För FLP innebar det rödblå samarbetet att partiets inflytande i regeringen ytterligare reducerades samtidigt som partiets understöd i opinionsmätningarna fortsatte att minska. Partiet fann det därför bäst att gå i opposition 1990. Trots detta lyckades partiet inte undvika en kännbar förlust i 1991 års val. FLP förlorade nu 50.000 röster vilket innebar att partiet gjorde sitt sämsta riksdagsval sedan 1979. Däremot förmådde kristliga förbundet, FKF, marginellt öka sin röstmängd och röstandel.

Tabell 2. Röstfördelningen enligt parti i jämförelse med valet 1987

Parti	Andel röster (%)		Antal röster (1.000)	
	1991	+/-	1991	+/-
SDP	22,1	-2,0	602	- 93
SAML	19,3	-3,8	526	-140
C	24,8	+7,2	676	+169
VF	10,1	-3,6	274	-118
SFP	5,5	+0,2	149	- 3
FLP	4,8	-1,5	132	- 50
FKF	3,1	+0,5	83	+ 9
Gröna	6,8	+2,8	186	+ 70
Övriga	3,5	+0,2	94	+ 1
Totalt	100	-	2.722	-155

Förkortningar:

- SDP = Socialdemokratiska partiet
 SAML = Nationella samlingspartiet
 C = Centern (fd Centerpartiet, CP)
 VF = Vänsterförbundet (fd Demokratiska förbundet för Finlands folk, DFFF)
 SFP = Svenska folkpartiet
 FLP = Finlands landsbygdsparti
 FKF = Finlands kristliga förbund
 Gröna = De Grönas förbund

Tabell 3. Röstfördelningen (%) i de sex senaste riksdagsvalen

Parti	1972	1975	1979	1983	1987	1991
SDP	25,8	24,9	23,9	26,7	24,1	22,1
SAML	17,6	18,4	21,7	22,1	23,1	19,3
C	16,4	17,6	17,3	17,6	17,6	24,8
VF	17,0	18,9	17,9	13,5	13,6	10,1
SFP	5,4	4,6	4,2	4,6	5,3	5,5
LFP	5,1	4,3	3,7	*	1,0	0,8
FLP	9,2	3,6	4,6	9,7	6,3	4,8
FKF	2,5	3,3	4,8	3,0	2,6	3,1
Gröna	-	-	-	-	4,0	6,8
KHP	-	1,6	1,2	0,4	0,1	-
Övriga	1,0	2,8	0,7	2,4	2,2	2,7
Totalt	100	100	100	100	100	100

Förkortningar:

LFP = Liberala folkpartiet

KHP = Konstitutionella högerpartiet

* = Vid dessa tider var LFP en medlemsorganisation inom C. Understödet för LFP ingår alltså i understödet för C.

Till valets stora segrare, utöver centern, hör definitivt det gröna förbundet. Trots vissa både ideologiska och organisatoriska motsättningar inom den gröna rörelsen i Finland lyckades partiet nu mer än fördubbla sin röst-mängd. Partiet fick närmare 200.000 röster vilket innebär en röstandel om 5,8 %. De grönas segeryra dämpades emellertid något av att opinionsmätningarna under en längre tid hade utlovat partiet en ännu större seger. Av de nio partierna i den nya riksdagen är de gröna nu i varje fall det femte största partiet.

Mandatfördelningen

Det finska valsyste-met är en kombination av ett person- och partival. Kandidater i riksdagsval nomineras antingen av registrerade partier eller valmansföreningar. Det senare nomineringsalternativet har principiellt stor, men i praktiken liten, betydelse. Den röstande ger sin röst åt en enskild kandidat på något partis, eller eventuellt valförenings, kandidatlista. Även sk obundna kandidater kan ställa upp på partiernas listor. Den röstande bör alltså klargöra sina preferenser både ifråga om person och parti. Valsystemet är proportionellt och mandatfördelningen uträknas enligt d'Hondts metod. Denna metod gynnar systematiskt stora partier och missgynnar små partier. Det faktum att någon form av utjämningsmandat inte tillämpas i Finland resulterar därför ofta i en viss skevhet mellan ett partis relativa röstandel och antalet erhållna mandat. Speciellt mindre partier strävar till att för sin del motverka denna skev-

het genom att ingå tekniska valförbund med andra partier i en eller flera valkretsar.

Tabell 4 visar mandatfördelningen i de åtta senaste riksdagsvalen i Finland. I valet 1991 förlorade regeringspartierna sammanlagt tjugotvå mandat. Med sina tretton förlorade mandat är SAML också i detta avseende valets största förlorare. Inte sedan 1975 har partiets riksdagsgrupp varit mindre än nu. De nio mandat som SAML vann i riksdagsvalet 1987 är därmed ett minne blott. Å andra sidan bör noteras att partiets nu erhållna mandatantal ligger närmare ett långsiktigt medeltal än rekordnoteringen från 1987 då partiet för första gången under efterkrigstiden erhö-ll över femtio mandat.

SDP förlorade nu åtta mandat. Redan i riksdagsvalet 1987 drabbades partiet av ett ungefär lika stort röstbortfall som i årets val. Pga gynnsamma valtekniska omständigheter förlorade partiet då endast ett mandat. Nu drabbades SDP av en kändbar förlust även i termer av mandat. De fyrtioåtta platser som partiet nu förfogar över innebär en tangering av partiets tidigare bottennotering från 1958. Ytterligare, under hela sin existens har SDP aldrig haft färre mandat i den finska riksdagen än vad nu är fallet.

Det tredje regeringspartiet, SFP erhö-ll tolv mandat. Partiet förlorade ett mandat, i Helsingfors valkrets. Stabiliteten i partiets understöd framgår därav att partiet nu erhö-ll lika många mandat som i valet 1966. Denna omständighet förklaras huvudsakligen av att SFP i till-

Tabell 5. Mandatförskjutningarna i ett regionalt perspektiv

	Södra Finland		Mellersta Finland		Norra Finland	
	M	(%)	M	(%)	M	(%)
Regeringspartierna	- 9	(-15)	-11	(-20)	-2	(-29)
Oppositionspartierna	+10	(+48)	+10	(+26)	+2	(+11)
Borgerliga blocket	+ 6	(+13)	+ 3	(+ 5)	0	(-)
Socialistiska blocket	- 5	(-16)	- 4	(-11)	0	(-)

Regeringspartierna – SDP, SAML – gjorde kännbara mandatförluster i hela landet. Tex i södra Finland förlorade regeringspartierna 9 av de 59 mandat som dessa partier erhöill i riksdagsvalet 1987. Relativt sett innebar detta en mandatförlust om 15 %. Samtidigt som regeringspartiernas mandat minskade, relativt sett, mest i norra Finland vann oppositionspartierna, relativt sett, mest i södra Finland. I denna region vann oppositionspartierna sammanlagt tio tilläggsmandat. Merparten av dessa, dvs sju tilläggsmandat, kom centern till godo som därmed mer än fördubblade sina mandat i de fyra sydligaste valkretsarna (från sex till tretton mandat). Även i mellersta Finland vann oppositionen tio tilläggsmandat av vilka sex togs av centern. Det grundläggande mönstret var detsamma även i norra Finland; de två tilläggsmandat som oppositionen vann i denna region erövrades båda av centern.

Regionalt sett innebar alltså riksdagsvalet 1991 att framförallt centern stärkte sina positioner speciellt i södra Finland. Partiet lyckades bättre än någonsin göra betydande inbrytningar i de folkrika storstäderna och tätorterna i södra Finland. Det här återspeglar sig även däri att det borgerliga blocket vann sex av de totalt nio tilläggsmandaten just i södra Finland. De enskilda partiernas framgångar och motgångar i ett regionalt perspektiv framgår närmare i *Tabell 6*.

Tabell 6. Regionala förskjutningar i mandatfördelningen enligt parti

Parti	Södra Finland	Mellersta Finland	Norra Finland	Totalt
SDP	-4	-4	0	- 8
SAML	-4	-7	-2	-13
C	+7	+6	+2	+15
VF	-1	0	0	- 1
FLP	-1	0	-1	- 2
SFP	-1	0	-	- 1
FKF	+1	+2	-	+ 3
LFP	-	-	+1	+ 1
Gröna	+4	+2	0	+ 6

C var det enda partiet i riksdagsvalet 1991 som vann tilläggsmandat i alla tre regioner; partiets valframgång bör alltså betecknas som ett nationellt fenomen. På motsvarande sätt var SAML det enda partiet som förlorade mandat i alla regioner. Trots att antalet valkretsar i vilka de gröna vann representation fördubblades från tre till sex är partiets understöd fortfarande starkt koncentrerat till södra Finland. Av de grönas tio mandat härrör nu sju från de fyra sydligaste valkretsarna, och hela sex mandat erhöills enbart i Helsingfors och Nylands valkretsar.

Den kvinnliga representationen förstärktes ytterligare i riksdagsvalet 1991. Den nya riksdagen har 76 kvinnliga ledamöter, dvs tretton flera än i den 1987 valda riksdagen. Den kvinnliga representationen ökade från 32 till 38 %. I detta avseende torde Finland därmed placera sig i den absoluta världstoppen. Kvinnorepresentationen i de olika partierna framgår i *Tabell 7*.

Tabell 7. Kvinnorepresentationen 1987 och 1991 enligt parti

Parti	1987		1991	
	Mandat	%	Mandat	%
SDP	18	32	22	46
SAML	22	42	20	50
C	11	28	14	25
VF	7	35	5	26
FLP	3	33	3	43
SFP	1	8	3	25
FKF	1	20	3	38
LFP	-	-	1	100
Gröna	0	0	5	50
Totalt	63	32	76	38

För nästan alla partier kan vi konstatera att den relativa andelen kvinnor i riksdagsgruppen ökade i valet 1991. De enda undantagen utgörs av C och VF. Valframgången inom C koncentrerades starkt till det manliga könet; trots femton tilläggsmandat ökade antalet kvinnliga ledamöter endast med tre. Inom SAML blev

situationen den motsatta; partiet förlorade tretton mandat men antalet kvinnliga representanter minskade med endast två. Inom C var det alltså främst männen som segrade och inom SAML var det främst männen som förlorade. I den nya riksdagen är könsfördelningen för de största partiernas del betydligt jämnare inom SAML och SDP än inom C och VF. Av SAML:s fyrtio ledamöter är exakt hälften kvinnor. Också de gröna lyckades nu uppnå en maximal jämlikhet mellan könen; av partiets tio ledamöter är fem kvinnor. I den förra riksdagen var partiets fyra ledamöter alla män.

Personalgalleriet förnyades i ungefär samma utsträckning som i valet 1987. Den nya riksdagen har 72 ledamöter som inte satt i den förra riksdagen. Detta antal är ett resultat av att 32 tidigare ledamöter inte ställde upp i 1991 års val samt av att 40 tidigare ledamöter, som även nu kandiderade, blev utslagna i valet.

Röstningsaktiviteten i valet 1991 blev låg, men dock något högre än vad många bedömare befarade före valet. Framför allt centern gynnades av det förhållandevis låga valdeltagandet. Av de i Finland bosatta röstberättigade röstade nu 72 %. Detta är den lägsta röstningsprocenten i riksdagsval under efterkrigstiden och ca fyra procentenheter lägre än i riksdagsvalet 1987. Den genomsnittliga röstningsprocenten för riksdagsval i Finland under perioden 1945—89 är 79,6 %. I de två senaste riksdagsvalen har alltså röstningsaktiviteten varit klart lägre än det genomsnittliga långtidsvärdet. Speciellt under 60-talet var röstningsprocenten klart över 80. Statistiken toppas av riksdagsvalet 1962 i vilket 85,1 % av de röstberättigade deltog. Även i vänsterns segerval fyra år senare uppnåddes nästan samma röstningsaktivitet (84,9 %) som i rekordvalet 1962.

Valrörelsen

Det mest påfallande med valrörelsen inför riksdagsvalet 1991 var att den inte var särskilt påfallande. Den kännetecknades m a o av egenskaper som är typiska för valrörelser i Finland. Det stundande valet uppmärksammas givetvis stort dels i massmedia, dels i partiernas påkostade kampanjer. Men den mottagande parten, den stora allmänheten, förmår föga entusiasmeras av vad den ser och hör. Orsakerna härtill är flera.

Valrörelsen inför riksdagsvalet i mars 1991 kom dessutom tidvis att överskuggas av de dramatiska händelserna på den internationella politiska scenen. Kriget vid Persiska viken och händelserna i Baltikum och Sovjet dominerade nästan helt massmedia i början av året. Den egentliga valrörelsen kom därför osedvanligt sent igång på allvar. Men även därefter kan valrörelsen betecknas som mer eller mindre diffus och anemisk. Inget enskilt valtema kom att dominera valrörelsen. Enligt gammalt mönster handlade det huvudsakligen om eko-

nomisk politik, bostads- och energipolitik samt, i viss utsträckning, flyktingpolitik. Regeringsbasen för den nya regeringen tog likaså en hel del debattutrymme.

Konstellationerna mellan partierna följde i hög grad gränslinjen mellan regerings- respektive oppositionspartierna. Framför allt C angrep huvudaktörerna i det rödblå regeringssamarbetet, SDP och SAML. Centern marknadsförde sig som det enda verkliga alternativet till den nuvarande regeringspolitiken och -basen. Vad detta alternativ substansiellt skulle innebära förblev emellertid mer eller mindre oklart. Både SDP och SAML uttryckte för sin del tillfredsställelse över det fyraåriga samarbetet och signalerade försiktigt en beredskap att fortsätta regeringssamarbetet även efter valet.

I skrivande stund – ett halvt år efter valet i mars 1991 – framstår det som ytterst märkligt att den ekonomiska politiken inte ägnades desto större uppmärksamhet i valkampanjen. Nu befinner sig landet i den värsta ekonomiska krisen sedan andra världskriget. Det förefaller som om de politiska partierna ännu i början av året inte skulle ha insett, eller velat inse, omfattningen och djupet i den ekonomiska kris som redan då var ett faktum. Visserligen var den ekonomiska politiken ett centralt valtema, men den blev aldrig det dominerande valtema som den rimligtvis borde ha blivit. Intrycket blir att både politikernas och den breda allmänhetens krismedvetenhet på allvar började öka kort efter valet. Sedan sommaren har den ekonomiska depressionen fullständigt dominerat den politiska vardagen i Finland.

Traditionella valtemata inför nationella val i Finland är bostads- och energipolitiken. Så även denna gång. Trots detta förblev partiernas ställningstaganden i dessa frågor mer eller mindre höljda i dunkel och gränslinjerna mellan partierna förblev diffusa. Energidebatten i Finland handlar i sista hand om huruvida ett femte kärnkraftverk skall byggas eller inte. Alla större partier är splittrade i denna fråga. Understödet för en utbyggd kärnkraft torde vara störst inom SAML. Inför riksdagsvalet deklarerade partiets ledning att beslut om byggandet av ett femte, och kanske sjätte, kärnkraft bör fattas under kommande valperiod. Den officiella ståndpunkten inom SDP var att det ökande energibehovet i första hand bör tillgodoses genom energisparande åtgärder. De gröna profilerade sig som ett antikärnkraftparti och förespråkade bl a strängare miljöbeskattning. SAML profilerade sig bl a genom att föreslå en privatisering av statsbolagen.

I EG-frågan gömde partierna sig bakom de pågående förhandlingarna om den europeiska ekonomiska sfären (EES). Främst SAML och SFP ställde sig redan i valrörelsen positiva till ett framtida EG-medlemskap. SDP, som fram till valet innehade utrikesministerposten, tog

inte klart ställning i frågan. Genast efter valet deklarerade emellertid ordförande Paasio att Finland bör förbereda sig på att ansöka om medlemskap. Bland övriga valtemata kan nämnas utlännings- och flyktingpolitiken. Framför allt FLP försökte profilera sig i denna fråga med en flyktingfientlig kampanj. Trots vissa farhågor om motsatsen gav en dylik kampanj ingen utdelning i själva valet. Den protestvåg som FLP hoppades på uteblev och därmed även partiets valframgång.

En allmän bakomliggande orsak till att finska valrörelser inför riksdagsval i regel blir rätt slätstrukna tilldragelser ligger i det *dualistiska* inslaget i Finlands statsförfattning. Denna tillmäter som känt även presidenten betydande maktbefogenheter. Speciellt inför val är partierna därför måna om att inte komma på kollisionkurs med presidenten. Denna omständighet inverkar allmänt, och indirekt, dämpande på partiernas valaktivitet och profilering. Inför ett riksdagsval verkar speciellt två av presidentens många befogenheter i denna riktning.

Den ena befogenheten som vi här avser är att *presidenten* enligt konstitutionen *utnämner regeringen*. Presidenten kan, om han så vill, relativt oberoende av partierna utse regeringsbildaren och basen för den nya regeringen. För ett parti, och speciellt för dess ledning, gäller det därför att i valstridens eventuella hetta undvika ställningstaganden i större eller känsliga frågor som avviker från presidentens uppfattningar och vilka därmed kan minska sannolikheten för att ifrågavarande parti återfinns i den nya regeringen. Den andra befogenheten som vi här avser gäller *utrikespolitiken* som enligt konstitutionen leds av presidenten. Som följd härav är partierna speciellt försiktiga i sina utrikespolitiska ställningstaganden.

Mot bakgrund av de stora omvälvningar som under de senaste åren ägt rum i Europa och Sovjet skulle det i och för sig ha funnits orsak att i valrörelsen debattera den finska utrikespolitiken, dess prioriteringar och behov av förnyelse. Av ovan nämnda orsaker blev detta dock inte fallet. Speciellt vad gäller landets östrelationer var partierna enligt gammalt välkänt mönster ytterst försiktiga i sina ställningstaganden, i den mån sådana överhuvudtaget kunde registreras. Detsamma gällde i viss mån partiernas inställning i EG-frågan. Partiernas dilemma inom det utrikespolitiska området inför riksdagsval kan skämtsamt förliknas med barnens väntan inför julen; det gäller att vara speciellt snäll just vid denna tid, annars kanske utdelningen på julafton (regeringsbildningen) helt uteblir!

En annan allmän orsak, som inte är unik för Finland, till att nutida valrörelser blir föga informativa tilldragelser sammanhänger med *väljarkårens beskaffenhet* idag. Det traditionella klassröstandet har dramatiskt avtagit. En allt större del av de olika partiernas stödtrupper kan

spåras till en ständigt expanderande medelklass. Dessutom har antalet rörliga väljare avsevärt ökat i de senaste valen. Allt detta har för sin del bidragit till att likforma partierna och deras valkampanjer så att dessa allt mer påminner om varandra. Partierna fiskar m a o i allt högre grad i samma fiskevatten. I en dylik situation innebär en stark profilering från ett partis sida alltid en risktagning. Nettoeffekterna av en klar profilering blir vanskliga att bedöma. Antalet nya väljare som profileringen attraherar kan bli mindre än antalet väljare som stöts bort från partiet p g a denna profilering. Väljarkårens sammansättning resulterar alltså i att partierna blir allt mera obenägna att uppsöka nya fiskevatten.

Regeringsbildningen

Riksdagsvalen i Finland har i regel inte haft stor betydelse för sammansättningen av den regering som tillträtt efter valen. Det här beror dels på partistrukturen, dels på presidentens funktion som regeringsutnämnaire. Inget parti har dominerat partifältet. Det största partiet har i allmänhet haft ett understöd kring 25 %. Det vanliga målet att skapa majoritetsregeringar har därför alltid inneburit koalitioner som inkluderat åtminstone två av de större partierna samt dessutom ofta några mindre partier. Politiskt funktionsdugliga majoritetsregeringar har därför sällan kunnat byggas upp enbart kring partier som haft framgång i valen. Det normala mönstret har varit att en majoritetsregering inkluderat både valsegrare och -förlorare. Dessutom har riksdagsvalen i regel endast inneburit rätt moderata förskjutningar i partiernas styrkeförhållanden.

Författningen tillmäter presidenten en central roll vid regeringsbildningen. Presidentens faktiska inflytande på regeringsbildningen har varierat över tiden. De politiska konstellationerna, presidentens ideologiska bakgrund samt personliga egenskaper har varit avgörande för huruvida presidenten i detta sammanhang varit aktiv eller passiv. Tex Svinhufvud var under sin presidentperiod på 30-talet mån om att hålla kommunisterna utanför regeringen. Men speciellt Kekkonen drog sig inte för att direkt avgöra regeringarnas utseende. Mest uppseendeväckande i detta avseende var Kekkonens agerande vid regeringsbildningen 1975 då den sk nödlägesregeringen bildades. Kekkonens andel i att SAML kontinuerligt hölls i opposition under de femton sista åren av hans överlånga presidentperiod är likaså uppenbar.

Trots en dylik historisk bakgrund och praxis kan riksdagsvalet 1991 emellertid uttryckligen karakteriseras som ett regeringsval. Valresultatet påverkade konstellationerna inför regeringsbildningen. Väljarna gav ett mycket starkt och entydigt misstroende mot den sittande röd-blå regeringen – både SAML och SDP led brak-

förluster – samtidigt som det största oppositionspartiet, centern, vann en exceptionellt stor valseger. I och med detta hade väljarna i praktiken avsevärt reducerat både partiernas och presidentens rörelsefrihet inför regeringsbildningen. Den nya regeringen kunde inte byggas upp kring valets två största förlorare. En ommöblering i regeringsbasen blev oundviklig.

Det är svårt att entydigt bedöma orsakerna till Holkeri-regeringens sammanbrott i valet. Några orsaker framstår dock som rätt uppenbara. För det första, vad gäller SAML var *förväntningarna* inom partiet, och näringslivet, mycket högt ställda. Efter tjuogoett år i opposition befann sig SAML äntligen i regeringsställning. En ny era i partiets historia hade inletts. Efter hand som den råa politiska vardagen trängde sig på förvandlades emellertid de stora förväntningarna till stora besvikelser. I början ansågs allmänt att SAML i sin regeringsglädje inte förmådde hävda sig mot det regeringsvana SDP. Detta intryck stärktes dessutom av att man inom SDP medgav att det var lättare att samregera med SAML än tidigare med C.

Av de reformer regeringen föresatte sig att förverkliga framstår *skattereformen* som den mest utdragna och uppmärksammade. Icke minst som följd av regeringens oskickliga marknadsföring av reformen kom den i allmänhetens ögon sist och slutligen att framstå närmast som ett fiasko. SDP:s anhängare ansåg att skattereformen endast gynnade höginkomsttagarna, medan SAML:s anhängare ansåg att reformen inte tillräckligt gynnade dem.

Ju längre regeringen satt, desto sämre blev dess allmänna *image*. Regeringens sätt att fungera ansågs vittna om maktfullkomlighet och nonchalans gentemot väljarna. Rådslan för att avslöja naturliga meningsskiljaktigheter inom och mellan regeringspartierna tog sig bl a uttryck i form av föga övertygande, fullständigt intetsägande uttalanden i offentligheten. Med tiden kom regeringens dåliga image allt mer att personifieras i statsminister Holkeri som snarare föreföll agera som teknisk VD för ett privat företag än som politisk ledare för en koalitionsregering. Konstlad enighet utåt till vilket pris som helst verkade vara en av regeringens ledstjärnor.

Regeringen beskyllde regelbundet massmedia för att de gav en förvrängd bild av regeringen och dess arbete. Media ansåg för sin del att regeringen hade sig själv att skylla. Regeringens dåliga image och dalande popularitet hade kanske sist och slutligen inte ens huvudsakligen att göra med vad regeringen gjorde, eller inte gjorde, utan med den bild av regeringen som skapades i massmedia. För statsminister Holkeri och SDP:s ordförande Paasio, och därmed för regeringen som helhet, blev massmedias ständiga närvaro en belastning snarare än en potentiell resurs.

Regeringsförhandlingarna

Valresultatet 1991 innebar alltså att konstellationerna inför regeringsförhandlingarna var klarare än normalt. Valsegraren centern kunde inte förbigås vid bildandet av en majoritetsregering. Frågan blev därför vilket av de två andra partierna, SAML eller SDP, som tillsammans med C skulle utgöra stommen i den nya regeringen. En regering med dessa tre största partier, vilket även nu föreslogs, har aldrig betraktats som ett seriöst funktionsdugligt alternativ. Frågan om centerns huvudkompanjon i den nya regeringen löstes i praktiken genom att SDP redan en vecka efter valet beslöt att gå i opposition. Redan innan de officiella regeringsförhandlingarna hade inletts framstod det som mycket sannolikt att C och SAML utgör stommen i den nya regeringen.

President Koivistos uppfattning om den nya regeringsbasen motsågs med spänning. Det visade sig dock att han denna gång, i motsats till sitt uppmärksammade ingripande 1987, inte hade för avsikt att aktivt styra regeringsbildningen. Valets största segrare (C) och största förlorare (SAML) stod därmed plötsligt inför uppgiften att bilda den första borgerliga majoritetsregeringen i Finland på tjugofem år.

Presidenten utnämnde centerns nye ordförande *Esko Aho* till regeringsbildare. Finland fick därmed sin genom tiderna yngsta (36 år) statsminister. De egentliga regeringsförhandlingarna kom huvudsakligen att handla om vilka småpartier som skulle komplettera den borgerliga regeringsbasen. Det nästan permanenta regeringspartiet SFP anslöt sig snabbt till regeringsfronten. De två stora borgerliga partierna samt SFP har sammanlagt 107 mandat i den nya riksdagen. Denna majoritet ansågs dock onödigt knapp. Frågan blev därför huruvida de kristliga och/eller de gröna ytterligare skulle ingå i den nya regeringen. FLP var i inget skede aktuell för regeringsengagemang, inte heller LFP med sitt enda obundna mandat i riksdagen.

De kristliga beslöt smärtfritt och nästan villkorslöst att gå med i regeringen. Partiets medverkan understöddes främst av C. För de gröna däremot blev frågan om en eventuell regeringsmedverkan mera problematisk. Åsikterna inom partiet var delade. En del ansåg att de gröna förlorade sin trovärdighet om de medverkar i en rent borgerlig regering. Andra igen såg en regeringsmedverkan som en unik chans till ökat inflytande för partiet. I förhandlingarna betonade de gröna speciellt energipolitiken och en grön skattereform som skulle innebära en tyngdpunktsförskjutning från beskattning av arbetsinkomster till resurs- och miljöskatter. De andra partierna ville å sin sida inte ha konkreta tal för energisparande och miljöskatter inskrivna i regeringsprogrammet.

Förhandlingarna resulterade i att de gröna beslöt att stanna i opposition trots att åsiktsdifferenserna mellan de gröna och de andra involverade partierna sist och slutligen inte var speciellt stora. I efterhand har det spekulerats huruvida andra faktorer än sakfrågorna eventuellt påverkade utfallet. I det sammanhanget har de grönas bristande förhandlingsrutin åberopats liksom även de övriga regeringspartiernas otillräckliga intresse av att faktiskt se de gröna i regeringsställning.

I slutet av april utnämndes Aho's fyrpartiregering som har en majoritet om 115 mandat i riksdagen. Av de sjutton ministerposterna besatte *C åtta*, *SAML sex*, *SFP två* samt *FKF en ministerpost*. Utöver statsministerposten erhöll *C* utrikes-, social- och hälsovårds-, handels- och industru-, inrikes-, justitie-, kultur- samt jord- och skogsbruksministerposten. *SAML* tog hand om finans-, arbets-, utrikeshandels-, miljö-, bostads- samt undervisningsministerposten. Trafik- samt försvarsministeriet övertogs av *SFP* medan de kristliga, för första gången i regeringsställning, fick nöja sig med den nyinrättade biståndministerposten.

Förhandlingarna om portföljfördelningen var intensiva och segslitna. I synnerhet finansministerposten eftersträvades av både *C* och *SAML*. Sju av de sjutton ministrarna är kvinnor. Persongalleriet är förhållandevis fräscht emedan elva är första gången minister. Den klart största ministererfarenheten har centerns förre ordförande Paavo Väyrynen som igen blev utrikesminister. Bland övriga erfarna ministrar kan nämnas *SFP*'s ordförande Ole Norrback, trafikminister, samt Pertti Salolainen, liksom i den gamla regeringen utrikeshandelsminister. Salolainen valdes i somras även till ny ordförande för *SAML* och efterträdde sålunda Ilkka Suominen som tidigare hade valts till riksdagens talman.

Regeringens arbete hittills har huvudsakligen kretsat kring försöken att tillsammans med arbetsmarknadsparterna nå en *inkomstpolitisk helhetsuppgörelse*. I oktober kunde ett dylikt avtal slutas efter mycket utdragna och svåra förhandlingar. Detta avtal, som ännu skall godkännas på den fackliga förbunds-nivån, är så tillvida unikt att det innebär direkta lönesänkningar under de närmaste åren. Mot denna bakgrund är det inte förvånande att regeringspartiernas, och främst centerns, understöd minskat enligt de senaste opinionsmätningarna. Den nya regeringen hade oturen att se dagens ljus på tröskeln till den värsta lågkonjunkturen sedan andra världskriget.

SDP har tillsvidare inte lyckats anpassa sig till sin nya och ovana roll som oppositionsparti. Besvikelsen över den stora valförlusten har resulterat i en öppen maktkamp inom partiet. Partifältets missnöje med partiledningen, och ordförande Paasio personligen, är stor. Vid en extra partikongress i november väljer *SDP* en ny

partiledning. Den nya ordföranden heter med stor sannolikhet *Ulf Sundqvist*, bankdirektör med tidigare erfarenhet inom *SDP* som partisekreterare, riksdagsledamot och minister.

Guy-Erik Isaksson

Sakkunnigutlåtanden rörande professuren i statsvetenskap i Uppsala

Eneste søker til stillingen er *Axel Hadenius*. Han ble filosofiekandidat ved Uppsala Universitet i 1970, og filosofiedoktor samme sted i 1976. Han oppnådde dosentkompetanse i Uppsala i 1979. I perioden 1976–83 var han dels forskar – og dels forskningsassistent. Siden 1983 har han fungert som professor. Bortsett fra et 8-månaders opphold i 1984–85 som Visiting Research Fellow ved University of California, har han altså hele sin utdanning og forskererfaring fra Uppsala Universitet.

Hadenius har ledet – og vært med-leder – av en rekke forskningsprosjekter siden 1976, og er siden 1987 ansvarlig for prosjektet "Demokrati og statsbildning". Han har omfattende undervisningserfaring, spesielt innenfor temaene metode og komparativ politikk, og har også ledet et nordisk forskerkurs. Han har lang erfaring med doktorandveiledning, og han har vært fakultetsopponent fire ganger ved svenske universiteter.

Hadenius har vært mangeårig medlem av styret for Statsvetenskapliga Förbundet, og dets ordförande i årene 1987–1989. Han var medlem av styret for Nordisk Forbund for Statskunskap 1985–1989.

Hadenius' innleverte publikasjonsliste teller 4 bøker og et bokmanus godkjent til publisering, og 14 andre skrifter hvorav 7 er publisert i tidsskrifter og bøker. Til evalueringen har han sendt inn 13 arbeider (deriblant bøkene og bakmanuset).

Størstedelen av *Hadenius* sin produksjon dreier seg om svensk politikk og organisasjonsliv, men siden 1985 er det kommet til et tungtveiende element av komparativ politikk gjennom hans interesse for demokratiets forutsetninger i land i den 3. verden.

Hadenius' doktoravhandling, *Facklig organisationsutveckling. En studie av Landsorganisationen i Sverige* (1976) er en grundig studie av organisasjonsutviklingen i LO fra slutten av 1800-tallet og frem til 1970-tallet. Her behandles tre hovedtema: sentraliseringen av beslutningstaking, integrasjonen av organisasjonsenheter, og virkningen av disse to prosessene på innflytelsessystemet. *Hadenius* starter ut med enkle, elegante analyse-skjema. Tesen er at sentralisering og integrasjon fører til en overgang fra direkte til indirekte demokrati, og at sentralisering fører til profesjonalisering. Studien gir en